

Mehmet BAYRAM

Uzm. Arkeolog, Harput İç Kale Kazıları, memetbayramogul@gmail.com, Elazığ-Türkiye

ORCID: 0000-0002-2218-1952

İsmail AYTAÇ

Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Harput İç Kale Kazı Başkanı, iaytac@firat.edu.tr, Elazığ-Türkiye

ORCID: 0000-0002-2427-2911

HARPUT İÇ KALE KAZILARINDA BULUNAN BİZANS VE HAÇLI SİKKELERİ

Özet

Urartulardan, Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kesintisiz yerleşimin olduğu Harput Kalesi'nde, hemen her döneme ait arkeolojik buluntu mevcuttur. Bunlar arasında sikkeler, kendi dönemlerinin net tarih sunabilen önemli arşiv belgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nitel çalışmamızda, Bizans'ın Harput hâkimiyeti evreleri ve Haçlıların Harput'la olan ilişkileri kazılarda bulunan sikkeler ölçeğinden değerlendirilmiştir. Ülkemizde, arkeolojik kazılarda bulunan Bizans sikkeleri ile ilgili bazı çalışmalar mevcutken Haçlı sikkeleri ile ilgili yayınları genellikle yabancı kaynaklar oluşturmaktadır. Haçlı sikkelerinin pek çalışılmaması sebepleri arasında; arkeolojik kazılarda sık karşılaşılmaması, belirli bölgelerde sikke sirkülasyonu olması, sikkelerinin azlığı ve Haçlıların idari ömürlerinin kısa olması düşünülebilir. Bizans'ın, Sâsânîlerle ve Müslüman Araplarla yaptığı savaşlar nedeniyle etkisiz geçen erken dönem ilk hâkimiyet evresinde, hem Harput civarında hem de kalede Erken Bizans sikkeleri ve diğer arkeolojik buluntular oldukça azdır. Bizans'ın Harput'taki ikinci ve asıl hâkimiyet evresi olarak tanımladığımız 10. yüzyıl sonlarından 1085 yılına kadarki süreç, Bizans sikkelerinin ve eserlerinin en yoğun olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplamda 38 adet bronz sikkenin incelemesi yapılmıştır. Bunlardan; 32 tanesi Bizans Dönemi'ne aittir ve 2 tanesi 6. yüzyıla, 1 tanesi 7. yüzyıla, 29 tanesi ise 11. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Katalogdaki diğer 6 sikkeden 3 tanesi Edessa (Urfa) Haçlı Kontluğu'na, diğer 3'ü ise Antakya Haçlı Prensiği'ne aittir. Haçlı sikkeleri, Çubukoğullarının Harput'a egemen olduğu yıllara (1085-1113) denk gelmektedir. Bu sikkeler, bölge ticaretinde uzun süredir kullanılan ve güven veren Bizans sikkeleri taklit ederek darp edilmiş, Harput'ta ve bölgedeki ticari faaliyetlerde ödeme aracı olarak kabul görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Harput İç Kale, Kazı, Sikke, Bizans, Haçlı.

CRUSADER AND BYZANTINE COINS THAT WAS FOUND IN HARPUT INNER CASTLE EXCAVATIONS

Abstract

There are archaeological finds from almost every period in Harput Castle, where there was an uninterrupted settlement from the Urartians to the Early Republican Period. Among these finds, the coins appear as important archival documents that can present a clear date of their period.

In this qualitative study; The period of Byzantine domination of Harput and the relations of the Crusaders with Harput were evaluated through the coins found in the excavations. While there are some studies on Byzantine coins found in archaeological excavations in our country, publications on Crusader coins generally consist of foreign sources. Among the reasons why the Crusader coins have not been studied are: the fact that they are not frequently encountered in archaeological excavations, the circulation of coins in certain regions, the scarcity of coins and the short administrative life of the Crusaders. In the first period of domination, which was ineffective due to the wars of Byzantium with the Sassanids and Muslim Arabs; Early Byzantine coins and other archaeological finds found both around Harput and in the castle are few in number. The period from the end of the 10th century, which we define as the second and main phase of domination of Byzantium in Harput, circa 1085, appears as the period in which Byzantine coins and artifacts are most heavily dated.

A total of 38 bronze coins were analyzed. 32 of them belong to the Byzantine Period. In addition, two of them are dated to the 6th century, one to the 7th century, and twenty-nine to the 11th century.

3 of the other 6 coins in the catalog belong to the Crusader County of Edessa (Urfa), and the other 3 belong to the Crusader Principality of Antakya. Crusader coins correspond to the years when Çubukoğulları dominated Harput (1085-1113). These coins were minted by imitating the Byzantine coins, which have been used for a long time in the trade of the region and gave confidence, and were accepted as a means of payment in commercial activities in Harput and the region.

Keywords: Harput Citadel, Excavation, Coin, Byzantine, Crusader.

1. Giriş

Harput, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü içinde yer alan bugünkü Elazığ il sınırlarının 5 km kuzeydoğusundadır. Kuzeyinde Kızıldağ, doğusunda Hasret Dağı, güneyinde bereketli ova olan Uluova yer almaktadır (Danık, 2001: 1).

Harput İç Kale'de ilk bilimsel kazılar, 2005-2009 yılları arasında Prof. Dr. Veli Sevin tarafından gerçekleştirilmiştir⁴. 2014 yılında başlayan ve günümüzde de devam etmekte olan arkeolojik çalışmalar ise Prof. Dr. İsmail Aytaç tarafından yürütülmektedir. Bu dönemdeki kazılar, 1. Bölge ağırlıklı olmak üzere, 2. 3. 4. 5. Bölgelerde gerçekleştirilmiştir (Resim 1 ve Çizim 1). Aynı zamanda restorasyon öncesinde batı (BSD) ve güney (GSD) surlarının arkeolojik kazıları yapılmıştır (Resim 2, 3 ve Çizim 2).

Makalede, 2014-2017 yılları arasında Harput İç Kale kazılarında bulunan Bizans ve Haçlı sikkeleri incelenmiştir. Bununla beraber, Bizans'ın Harput hâkimiyeti evrelerinin ve Haçlıların Harput'la olan ilişkilerinin sikkeler ölçeğinden anlatımı amaçlanmıştır. Ülkemizde, arkeolojik kazılarda bulunan Bizans sikkeleri ile ilgili bazı çalışmalar⁵ mevcutken

⁴ 2005-2009 kazı sezonları hakkında ayrıntılı bilgi için; Sevin, V, - Sevin, N. A, - Kalsen, H, (2011), *Harput Kale Mahallesi'nde Osmanlı Yaşamı*, Ege Yayınları, İstanbul.

⁵ Arkeolojik kazılarda bulunan Bizans sikkeleriyle ilgili bazı yayınlar: Aytaç, İsmail, (2017a), "Harput İç Kale Kazılarında 2014-2015 Sezonunda Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri", *NWSA Journal Social Sciences*, 12/3, 140-153; Ünal, C, - Bülbül, A, (2005), "Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı, 2001-2004 Yılları Buluntusu Bizans Sikkelerinin Sayısal ve Grafik Destekli Ön Değerlendirmesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, XIV-1, 111-123; Ünal, C, - Ersoy, A, (2017), "Smyrna Kazıları 2008-2015 Yılları Arası Bizans Sikke Buluntularının İstatistiksel Grafik Destekli Ön Değerlendirilmesi", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II*, (ed. Burak Yolaçan, Gözde Çakar, Akın Ersoy), Ege Yayınları, 257-265; Gökalp, Z. D, (2016), "Olympos Kazısı 2009-2012 Yılları Bizans Sikke Buluntuları", *PHASELIS*, 2, 323-337; Öğün, Z. Ç, (2007), "Kaunos Kenti'nin Bizans Dönemi Sikke Buluntuları (1965-2002)", *CALBIS Baki Öğün'e Armağan*, (haz. Cengiz Işık, Zeynep Çizmeli Öğün, Burhan Varkıvaç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 39-62; Oyarçin, K, (2019), "Sikke Buluntuları Işığında Parion'da Orta-Geç Bizans Dönemi", *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, (yay. Şükrü Devrez), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 451-468; Tek, A. T, - Köker, H. - Sarıöz, E, (2019), "Stratonikeia 2008-2018 Yılları Kazılarında Bulunan Erken Bizans Sikkeleri", *Stratonikeia Çalışmaları 4: Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*, (ed. Bilal Söğüt), Ege Yayınları, İstanbul, 175-210; Lightfoot, C, (2003), Amorium'daki Sikke Buluntuları: Anadolu'da Bizans Para Ekonomisi İçin Yeni Kanıtlar", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 3, 23-28

Haçlı sikkeleri ile ilgili yayınları genellikle yabancı kaynaklar oluşturmaktadır⁶. Ülkemizde Haçlı sikkelerinin pek çalışılmaması sebepleri arasında; arkeolojik kazılarda sık karşılaşılmaması, yalnız belirli bölgelerde sikke sirkülasyonu olması, sikkelerinin azlığı ve Haçlıların idari ömürlerinin kısa olması düşünülebilir. Makalede yer verilen Haçlı sikkeleri, elbette bu boşluğu dolduracak yeterlikte değil; ancak, Harput-Haçlı serüveni adına birtakım bilgiler sunduğu aşikârdır.

Bizans sikkeleri ise, Bizans'ın Harput hâkimiyeti hakkında somut bilgiler vermektedir. Buna göre; ilgili kaynaklarda bahsedilen Bizans'ın Harput üzerindeki egemenlik evreleri, sikkeler ölçeğinden bakıldığında da doğrulanmaktadır (Ardıçoğlu, 1997: 40; Sunguroğlu, 1958, 88).

Erken Bizans Dönemi'nde bölgenin elde tutulması adına Sâsânîlerle ve Müslüman Araplarla yapılan savaşlar nedeniyle bölgede bir otorite boşluğu doğmuştur. Dolayısıyla oluşan kargaşa ortamı nedeniyle, bölge yaşamı ciddi şekilde etkilenmiştir. Bakır sikkelerin daha çok günlük yaşamda kullandığı göz önüne alınırsa yukarıdaki sebeplerle ortaya çıkan olumsuzluklar, yaşama doğrudan etkide bulunmuş, savaşlar sonucu yağma ve talan gibi yıkıcı durumlar da düşünülürse ekonomik yaşantının istikrarsız ortamda devam edemeyeceği, bulunan Erken Dönem Bizans sikkelerinin sayıca azlığından da anlaşılabilir⁷.

Makedonya Hanedanı'yla birlikte (867-1056) hukuki ve ekonomik düzenlemelerle devlet otoritesi yeniden tesis edildiği gibi askeri başarıların da etkisiyle Bizans sınırlarında bir refah ve istikrar ortamı başlamıştır. Bu sayede, özellikle 10 ve 11. yüzyıl günlük yaşamında, ticaret ve ekonomide önemli bir hareketlilik meydana gelmiş, Bizans sikke sayısındaki artış önceki dönemlere oranla daha fazla olmuştur. Bu dönem, Bizans'ın Harput mıntıkası hâkimiyetinin ikinci ve asıl evresidir. Harput İç Kale kazılarında Bizans Dönemi sikkelerin yanı sıra; seramikler, mühür, metal ve kemik objeler geçirilmiştir (Aytaç, 2018: 1-23). Bahsi geçen eserlerin büyük bir kısmı, Bizans otoritesinin yoğun olduğu 11. yüzyıla aittir (Aytaç, 2017a: 140-153). Ayrıca 8-10. yüzyıllar arasına tarihlenen bir ağırlık da Bizans eserleri arasında önemli yer tutmaktadır (Tekin, 2007: 32-35).

2. Bizans'ın Harput Mücadelesi

Bizanslılar iki farklı dönemde Harput'ta hüküm sürmüşlerdir. İlki 6. yüzyıldan 7. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüş; ikincisi ise 10. yüzyıldan 11. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir (Ardıçoğlu, 1997: 40). İlk hâkimiyet evresinde Harput, Bizans'a bağlı IV. Armenia Eyaleti sınırlarına dâhildi (Sunguroğlu, 1958: 88; Haldon, 2017: 113).

7. yüzyılda, özellikle de Bizans imparatoru Herakleios (610-641) zamanında Sâsânîlerle Harput mücadelesi yoğun olarak devam etmiştir (Anonim, 1982: 2474-2582). Bölge, her iki taraf arasında sık sık el değiştirmiştir. Aynı yüzyılda Arabistan Yarımadası'ndan İslâm orduları, Bizans'ı ve Sâsânîleri tehdit etmeye başlamıştır. 642'deki Nihâvend Savaşı ile Hz. Ömer (634-644), Sâsânîlere son vermiştir (Fayda, 2014: 193). Böylece İran, Irak ve Doğu Anadolu İslâm ordularına açılmıştır. Bu dönemde Sâsânîlere vergi ödeyecek kadar zayıf düşmüş olan Bizans İmparatorluğu, Harput'u ve bölgeyi yeniden ele geçirmek adına İslâm orduları karşısında çaresiz kalmıştır. Hz. Ömer'in halefi Hz. Osman'ın (644-656) emriyle de bölgeye yönelen Muaviye, Harput civarındaki yerel otoritelere boyun eğdirmiştir (Sunguroğlu, 1958: 93).

⁶ Haçlı sikkeleriyle ilgili bazı önemli yayınlar; Schlumberger, G. (1878), *Numismatique de l'orient Latin*; Porteous, J. (1989), "Crusader Coinage with Greek or Latin Inscriptions", *A History of the Crusades, Vol. 6, the Impact of the Crusades on Europe*, (ed. Harry W., Hazard, Norman, P., Zacour), The University of Wisconsin Press, 354-420; Malloy, G. - Alex, P. - Irene, F. - Seltman, A. J. (1994), *Coins of the Crusader States, 1098-1291*, Attic Books Ltd., New York; Kool, R. (2013), *The Circulation and Use of Coins in the Latin Kingdom of Jerusalem 1099-1291*, Submitted to the Senate of the Hebrew University; Saulcy, L. F. (1847), *Numismatique des Croisades*; Metcalf, D. M. (1995), *Coinage of the Crusades and the Latin East in the Ashmolean Museum Oxford*, Royal Numismatic Society Special Publication, London.

⁷ Bizans'ın Karanlık Çağ olarak adlandırılan 7-9. yüzyıllarda, sikke sayısında önemli bir azalma olduğu hatta sikke ile alışverişin dahi yapılmadığı da düşünülürse bu durum daha anlaşılır olacaktır (Demirel, 2016: 323-337; Lightfoot, 2002: 229-239; Lightfoot, 2003: 23-28).

Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi'nden sonra, Muaviye'nin (661-680) kurduğu Emevî Devleti'nin elinde kalan Harput, 685 yılında Bizans'ın kontrolüne geçmiştir (Danık, 2001: 8). 8. yüzyılın ilk yarısında tekrar Emevî kontrolünde olan bölge, 752'de bir daha Bizans'a dâhil olmuştur. 750 yılında Emevî Hanedanlığına son veren Abbasîler, 756 yılında Harput'u Bizans'ın elinden almıştır (Danık, 2001: 8). 838 yılında tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. 861 yılında ise tüm bölge Abbasî kontrolü altına alınmıştır (Sunguroğlu, 1958: 94). Şehir, 934 yılında Joannis Corcuas komutasındaki Bizanslıların eline geçmiştir (Ardıçoğlu, 1997: 40).

Aynı yıllarda (934-35) Harput ve civar bölgeler Abbasîlerin el-Cezire valisi Hamdanoğlu Nâsiruddevle tarafından alınmıştır. Ele geçirdiği yerlerin yönetimini de kardeşi Seyfüddevle'ye bırakmıştır. Ancak bu yönetim kısa sürmüş, 938 yılında Harput yeniden Bizans'ın eline geçmiştir (Çelik ve Taner, 2013: 545-56). Bu dönemde Bizans'ın, 10. yüzyıldan 11. yüzyıl sonlarına kadar devam edecek olan ikinci uzun hâkimiyet evresi başlamıştır. Bahsi geçen dönemlerde Harput, Mesopotamia "thema"sına bağlanmış, daha sonra da Kharpete kelimesinden türetilen Kharpezikion (Küçük Harput) "thema"sına alınmıştır (Honigmann, (1970: 74). 11. yüzyılda ise Türk akınlarına karşı Harput gibi kale kent ve sınır karakolları önemi taşıyan bölgelerde savunmayı kuvvetlendirmek amacıyla askeri birlik sayıları çoğaltılmış olmalıdır. Ne var ki alınan tüm önlemler Türk fütuhatına engel olamamıştır.

11. yüzyılda Bizans'ın elinde olan Harput'un, aynı yüzyılda Türkler tarafından kalıcı olarak ele geçirilmesi Malazgirt Savaşı'nın akabinde olmuştur. 26 Ağustos 1071 tarihinde gerçekleşen savaşta, Bizans imparatoru IV. Romanos Diogenes (1 Ocak 1068-19 Ağustos 1071) ile Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alp Arslan (1064-25 Kasım 1072) karşı karşıya gelmiş ve savaşı Sultan Alp Arslan kazanmıştır. Nihayetinde Türkler, Bizans'ın elinde olan topraklara taarruz ve fetih hareketi başlatmışlardır (Ostrogorsky, 1991: 319). Sultan Alp Arslan ile geniş alan bulan taarruz ve fetih hareketleri, Sultan Melikşah (1072-1092) zamanında da hızla devam etmiştir (Yazıcı, 2014: 224). Çubuk Bey, 1085 yılında Bizans imparatoru I. Alexius Komnenos'un (4 Nisan 1081-15 Ağustos 1118) tercümanı ve komutanı Philaretos'un elinde bulunan Harput ve çevresini fethetmiş, Philaretos'u da Sultan Melikşah'a teslim etmiştir (Ardıçoğlu, 1997: 40; Bezer, 1997: 67-92). Bu fetihten sonra, Çubukoğulları tarafından oluşturulan barış ortamı sayesinde Harput'a göç akını başlamıştır (Anonim, 1982: 2474-2582). Bu bilgiden hareketle Harput'un Bizans imparatoru I. Alexius Komnenos zamanında elden çıktığı söylenebilir. Başka bir deyişle de Harput'a hükmeden son Bizans imparatoru Alexius Komnenos'tur.

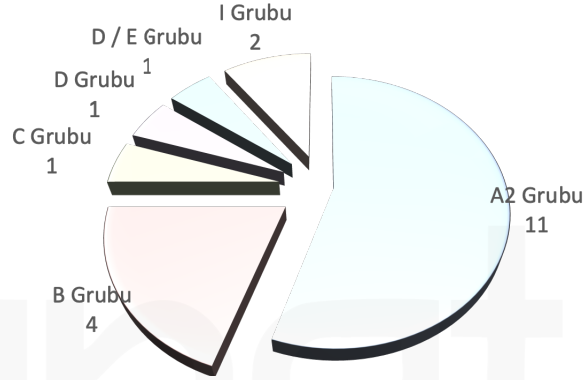
3. Harput İç Kale Kazılarında Bulunan Bizans ve Haçlı Sikkelerinin Değerlendirmesi

İncelemesi yapılan Bizans 38 adet sikkenin 1 tanesi (Kat. No: 1) I. Iustinus (518-527) dönemine, 1 tanesi (Kat. No: 2) I. Iustinianus (527-565) dönemine, 1 tanesi de (Kat. No: 3) Heraclonas (641) dönemine tarihlendirilmiştir. Anonim Follis⁸ olarak tanımlanan 20 tane sikke (Kat. No: 4-20) vardır. Bunlardan 11 tanesi (Kat. No: 4-14) A2 grubuna (976/1030-35) aittir. 11 adet sikkenin 5'inde (Kat. No: 4-8) varyasyon⁹ tespit edilmiştir. Diğer 6 sikkenin (Kat. No: 9-14) varyasyonları ise net değildir. B grubundan (1030-35/1042) 4 (Kat. No: 15-18), C grubundan (Kat. No: 19) (1042?/1050) ve D grubundan (Kat. No: 20) (1050/1060) da birer adet sikke vardır. Bir adet sikkenin ise ön yüzü tamamen aşınmış olduğu için, arka yüzü üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Buna göre sikkenin (Kat. No: 21) D ya da

⁸ Anonim Follis sikkelerin kronolojisi için; Grierson, P. (1993b), *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Basil I to Nicephorus III (867-1081)*, vol. III /Part 3, (ed. Alfred R. Bellinger, Philip Grierson), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 638.

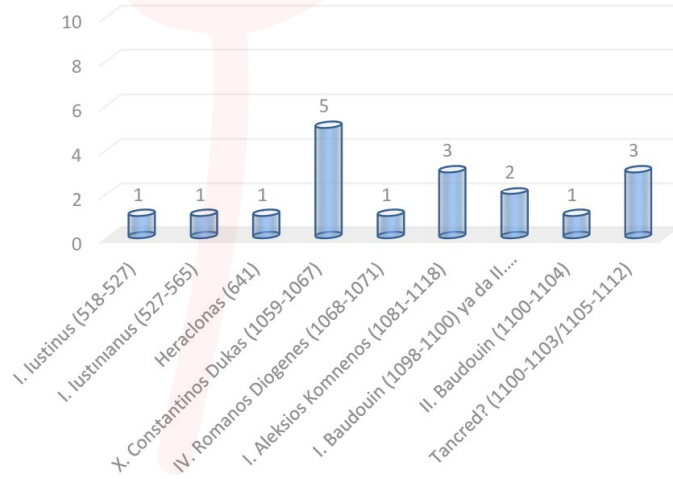
⁹ A2 Grubu Anonim Follisler üzerinde yer alan süsleme çeşitleri için; Grierson, P. (1993b), *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Basil I to Nicephorus III (867-1081)*, vol. III /Part 3, (ed. Alfred R. Bellinger, Philip Grierson), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, s.645.

E grubuna (1060) ait olduğu düşünülmektedir. I grubunda (1075/1080) ise iki adet sikke (Kat. No: 22, 23) mevcutken. A2 grubu Anonim Follislerin sayısı da diğer Anonim Follislerin toplamından daha fazladır (Grafik 1).

Grafik 1. Katalogdaki Anonim Follislerin Sayısal Dağılımı.

X. Constantinos (1059-1067) döneminden 5 (Kat. No: 24-28), IV. Romanos Diogenes (1068-1071) döneminden ise tarihlenen 1 adet sikke (Kat. No: 29) vardır. I. Aleksios Komnenos (1081-1118)'a ait 3 adet sikkeden (Kat. No: 30-32) 2 tanesinin (Kat. No: 30, 31), imparatorun 1092 yılında yaptırdığı sikke reformundan önce darp edildiği tespit edilmiştir. Haçlılara ait 6 adet sikkenin 3'ü Edessa (Urfa) Haçlı Kontluğu'na¹⁰ (Kat. No: 33-35), 3'ü de Antakya Haçlı Prenslığı'ne (Kat. No: 36-38) ait olduğu düşünülmektedir¹¹ (Grafik 2). Her iki Haçlı devletinin sikkeleri de Harput'ta Çubukoğulları Dönemi'ne (1085-1113) denk gelmektedir.

Grafik 2. Katalogdaki Sikkelerin Hükümdarlarına Göre Sayısal Dağılımı.

¹⁰ Katalogda sikkesi bulunan Edessa Kontu II. Baudouin, 1118 yılında Kudüs kralı olmuş ve Çubukoğullarından sonra Harput hâkimi olan Belek Gazi tarafından esir edilerek kaledeki zindana atılmıştır. Konuyla alakalı bilgi için; Azimî (2006), *Azimî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143-1144)*, (çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 55; İbn Kalânîsi, (2015), *Şam Tarihinde Zeyl I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (çev. Onur Özatağ), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 87;

¹¹ Yüksek lisans tezimizde bulunan 4 adet sikke (Kat. No.: 39-42), net bir tarih vermediği için bu makaleye alınmamıştır. (Bayram, M., (2019), *2014-2017 Yılları Arasında Harput İç Kale Kazılarında Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 82, lev.: 4, no.: 39-42).

Haçlılar, bölge ticaretinde uzun süredir kullanılan ve güven veren Bizans sikkelerini, özellikle de Anonim Follis tiplerini taklit ederek yeni sikkeler kesmişlerdir (Tek ve Demirel, 2007: 178-186). Örneğin Katalogda yer alan 33 ve 34 numaralı sikkeler, Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes follislerine benzemektedir. Aynı şekilde 35 numaralı Haçlı sikkesi de I sınıfı Anonim Follis tipinde basılmıştır (Schlumberger, 1878: 22). Ancak bu sikkeler, işçilik ve kalite bakımından Bizans sikkelerinden daha iyi değildir. Söz konusu sikkeler, Harput'ta ve bölgede diğer devletlerin sikkeleriyle beraber ticari faaliyetlerde ödeme aracı olarak kabul görmüştür.

Katalogdaki sikkeler, en fazla 2017 (22 adet) yılı olmak üzere sırasıyla 2014 (14 adet) ve 2015 kazı sezonlarında (2 adet) bulunmuştur. 2016 kazı sezonunda ise Bizans sikkesi bulunmamış, ağırlıklı olarak Artuklu, İlhan ve Osmanlı Dönemi sikkeler ele geçirilmiştir. Bu sayının 2017 yılında fazla olmasında aynı yıl başlayan restorasyon kazısının da payı vardır.

2017 yılında restorasyon kazıları yapılan Batı ve Güney Sur Duvarı alanlarında 14 adet Bizans sikkesi (Kat. No: 7, 11, 12-14, 17-20, 26-29, 31), 1 adet Haçlı sikkesi (Kat. No.: 35) bulunmuştur. Buradaki Bizans sikkelerinin tamamı 11. yüzyıla aittir. 1. Bölgeye oranla daha arınık bir stratigrafinin olduğu Batı ve Güney Sur Duvarı alanlarında, yine bu döneme ait çok sayıda kemik süs eşyaları, seramikler, metal objeler ve mimari yapı elemanları ele geçirilmiştir. Dolayısıyla mevcut arkeolojik verilere göre, Bizans günlük yaşamının 11. yüzyılda kale güneyinde ve eteklerinde daha yoğun olduğu söylenebilir.

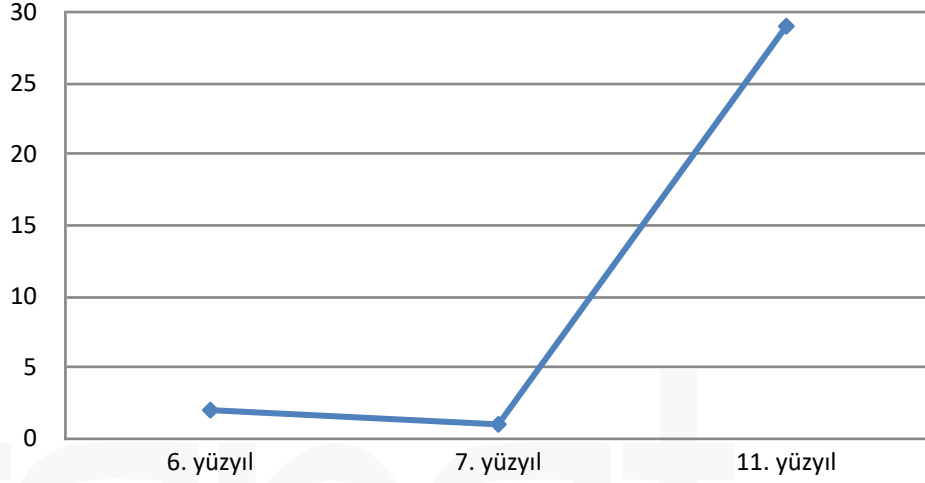
1. Bölge olarak tanımlanan alanda ise 11 adet Bizans sikkesi (Kat. No.: 3-5, 8, 10, 15, 21-23, 25, 30), 4 adet de Haçlı sikkesi (Kat. No.: 33, 36-38) bulunmuştur. Adı geçen bölgede yapılan kazılarda genellikle ana kaya üzerine inşa edilmiş Osmanlı Dönemi mekânlar açığa çıkarılmıştır. Dolayısıyla önceki medeniyetlere ait mimari izler neredeyse silinmiştir. Kalenin en yüksek yeri olan bu alanın, söz konusu Bizans Dönemi'nde değerlendirilmemiş olması düşünülemez, zira 1. Bölgedeki E-7 Açmasında, 11. yüzyıl Bizans kurşun mührünün bulunması da bu fikri desteklemektedir. Ancak yukarıda geçtiği gibi ana kayanın hemen üzerinde inşa edilmiş geç dönem yapıları, önceki yapı izlerini yok etmiştir. Ana kayanın derin olduğu yerlerde ise tahribat nedeniyle arınık bir stratigrafi saptanamamıştır. Bu da (her zaman geçerli olmayan) derinlik orantılı kültür yapı katı tespitini zorlaştırmaktadır.

İncelenen sikkelerin tümü bronzdur. İç kalede yapılan kazı çalışmalarında şimdiye kadar Bizans Dönemi'ne ait gümüş ya da altın sikke bulunmamıştır. Darphaneleri ve birimleri tespit edilebilen sikkeler arasında Constantinopolis darplı olanlar sayıca daha fazladır. Katalogda tespit edilen 3 darphaneden ikisi (Constantinopolis ve Nikomedia) Anadolu'da yer alırken diğeri (Thessalonika / Selanik) Anadolu dışındadır (Tablo 1).

İMPARATOR	DARPHANE ADI	SİKKE BİRİMİ	KATALOG NO
I. Iustinus (518-527)	Constantinopolis	Pentanummia	1
I. Iustinianus (527-565)	Nikomedia	40 Nummia	2
Heraclonas (641)	Constantinopolis	40 Nummia	3
X. Constantinos Dukas (1059-1067)	Constantinopolis	Follis	24-28
IV. Romanos Diogenes (1068-1071)	Constantinopolis	Follis	29
I. Aleksios Komnenos (1081-1118)	Thessalonika	Follis	30-32

Tablo 1. Katalogda Yer Alan Bizans Sikkelerinin Basıldığı Darphaneler ve Birimleri.

Sikkeler, yüzyıllara göre değerlendirildiğinde 11. yüzyıl sikkelerinin sayısal fazlalığı dikkati çekmektedir (Grafik 3).

Grafik 3. Bizans Sikkelerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı.

Özellikle Bizans Dönemi sikkelerinin bu yüzyılda fazla olması Bizans'ın bölgedeki nüfuzunun önceki yüzyıllara göre daha etkili olduğu anlaşılmaktadır (Bayram, 2019: 84-86).

4. Sonuç

Yukarıda da bahsedildiği gibi Bizans'ın Harput hâkimiyeti iki evrelidir. Bunlardan ilki, 6. yüzyılda başlamış ve 7. yüzyıl ortalarında kadar aralıklarla devam etmiştir. 7. yüzyıldan 10. yüzyılın sonlarına doğru ise çok kısa zaman dilimlerinde bölgeye hâkim olmuştur. Bizans bu yıllarda Harput ve çevresine hâkim olmak amacıyla Sâsânî, Emevî ve Abbasîlerle mücadele içinde olmuştur. Harput İç Kale'de bulunan Erken Bizans sikkelerinin ve diğer arkeolojik buluntularının azlığı, Harput ve çevresinin bu yüzyıllardaki siyasi durumunun belirsizliği ve istikrarsızlığıyla, özellikle Bizans'ın bölgede kalıcı olamamasıyla da açıklanabilir.

Bizans'ın ikinci ve asıl hâkimiyet evresi, 10. yüzyılın sonu 11. yüzyılın başlarından itibaren görülmektedir. Bunda şüphesiz, Bizans'ın doğu sınırında yer alan Harput gibi önemli bölgelerin askeri garnizon görevi üstlenmesi rol almıştır. Çünkü 11. yüzyılda Türklerin bu bölgeleri tehdidi yoğun olarak hissedilmiştir. Tehdit unsurunu azaltmak için sivil ve askeri nüfus sayısı arttırılmış, bu da günlük yaşama, ticaret ve ekonomiye olumlu etki kazandırmıştır. Katalogdaki 11. yüzyıl sikkelerinin yanı sıra, yine aynı döneme ait çok sayıda arkeolojik buluntunun varlığı da bu süreci kanıtlar niteliktedir.

Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos, başına buyruk hareket eden Harput yöneticisi Philaretos'u kendisine tercüman ve komutan yaparak Bizans'a bağlamıştır. 1085 yılında ise Philaretos'u yenen Çubuk Bey'le birlikte Harput'un Türkleşme süreci başlamıştır. Çubukoğulları ve ardılı Artuklular zamanında Orta Asya'dan ve İran taraflarından gelen göçebe Türkler buralara yerleştirilmiştir. Artık Harput'ta sona eren Bizans hâkimiyeti, yerini Türk egemenliğine bırakmıştır. Zaten genel olarak bu dönemde Bizans'ın doğuda pek bir etkisi kalmamıştır. Ancak 1085 yılında Bizans'ın elinden çıkan Harput'ta, birkaç yıl boyunca Bizans sikkelerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır: Türkler, Harput Kalesi'ni ele geçirdikten sonra güvenlik önlemleri, yeni göçler, iskân ve imar gibi sürecin doğal sonucu olan öncelikli konulara yönelmişler, sikke basımı yerine mevcutları kullanmaya devam etmişlerdir. 1092-1093 yılına tarihlendirilen I. Aleksios Komnenos sikkesi de (Kat. No: 32) bu süreci doğrular niteliktedir. Fakat bu bir geçiş sürecidir. Çünkü kısa süre sonra bölgede I. Haçlı Seferleri sonunda kurulan Edessa (Urfa) Kontluğu, Birecik Senyörlüğü ve Antakya Prensiği ile Harput'taki Türk beylikler arasında münasebetler başlamıştır. Bundan sonra Harput'ta Bizans sikkesi görülmemektedir.

Kaynakça

Anonim, (1982), "Elazığ", *Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl; Dünü, Bugünü, Yarını*, Anadolu Yayıncılık, c. 4, İstanbul, 2474-2582.

Ardıçoğlu, N. (1997). *Harput Tarihi*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara.

Aytaç, İ. (2017a). "Harput İç Kale Kazılarında 2014-2015 Sezonunda Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri", *NWSA Journal Social Sciences*, 12/3, 140-153.

———, (2017b). "Harput İç Kalesi Kazısı 2014 Yılı Arkeolojik Buluntuları", *Turkish Studies*, 12/1, 191-210.

———, (2017c). "Harput İç Kale Kazıları 2015 Yılı Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, c.3, (haz. Adil Özme), Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 563-579.

———, (2018). "Harput İç Kale Kazılarında 2015-2017 Sezonlarında Bulunan Bir Grup Kemik Esere İlişkin Ön Değerlendirme", *ASOS Journal Social Science*, 76, 1-23.

Azîmî, (2006). *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143-1144)*, (Çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Bayram, M. (2019). *2014-2017 Yılları Arasında Harput İç Kale Kazılarında Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Bellinger, R. A. (1992). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Anastasius I to Maurice (491-602), Volume I*. (Second Impression). Ed. Alfred R. Bellinger and Philip Grierson. Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.

Bezer, G. Ö. (1997). "Harput'ta Bir Türkmen Beyliği Çubukoğulları", *Bellekten*, 61/230, 67-92.

Çelik, A., Yıldırım, T. (2013), "İlk İslâm Fetihlerinden Beylikler Dönemi'ne Harput", *Geçmişten Geleceğe Elazığ Sempozyumu*, c. 2, (ed. Enver Çakar), Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ, 545-560.

Danık, E. (2001). *Ortaçağ'da Harput*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Fayda, M. (2014). *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.

Gökalp, Z. D. (2016). "Olympos Kazısı 2009-2012 Yılları Bizans Sikke Buluntuları", *PHASELIS*, 2, 323-337.

Grierson, P. (1993a). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Heraclius Constantine to Theodosius III (641-717), Volume II/Part 2*. (Second Impression). Ed. Alfred R. Bellinger and Philip Grierson. Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.

———, (1993b). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Basil I to Nicephorus III (867-1081), Volume III/Part 2*. (Second Impression). Ed. Alfred R. Bellinger and Philip Grierson. Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.

Haldon, J. (2017). *Bizans Tarih Atlası*, (Çev. Ali Damar), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul.

Hendy, M. (1999). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Aleksius I to Alexius V (1081-1204), Volume IV/Part 1*. Ed. Alfred R. Bellinger and Philip Grierson. Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.

Honigmann, E. (1970). *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

İbn Kalânisî, (2015). *Şam Tarihinde Zeyl I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (çev. Onur Özatağ), İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Kool, R. (2013). *The Circulation and Use of Coins in the Latin Kingdom of Jerusalem 1099-1291*, Submitted to the Senate of the Hebrew University.

Lightfoot, C. (2002). "Byzantine Anatolia: Reassessing the Numismatic Evidence", *Revue Numismatique* 158, 229-239.

———, (2003). "Amorium'daki Sikke Buluntuları: Anadolu'da Bizans Para Ekonomisi İçin Yeni Kanıtlar", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 3, 23-28.

Malloy, G. A., Preston, I., Fraley, S. A. J. (1994). *Coins of the Crusader States, 1098-1291*, Attic Books Ltd., New York.

Metcalf, D. M. (1995). *Coinage of the Crusades and the Latin East in the Ashmolean Museum Oxford*, Royal Numismatic Society Special Publication, London.

Ostrogorsky, G. (1991). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Oyarçin, K. (2019). "Sikke Buluntuları Işığında Parion'da Orta-Geç Bizans Dönemi", *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, yay. Şükrü Devrez, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 451-468.

Öğün, Z. Ç. (2007). "Kaunos Kenti'nin Bizans Dönemi Sikke Buluntuları (1965-2002)", *CALBIS Baki Öğün'e Armağan*, haz. Cengiz Işık, Zeynep Çizmeli Öğün, Burhan Varkıvaç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 39-62.

Porteous, J. (1989). "Crusader Coinage with Greek or Latin Inscriptions", *A History of the Crusades, Vol. 6, the Impact of the Crusades on Europe*, ed. Harry W., Hazard, Norman, P., Zacour, The University of Wisconsin Press, 354-420.

Saulcy, L. F. (1847). *Numismatique des Croisades*.

Schlumberger, G. (1878). *Numismatique de l'orient Latin*.

Sevin, V., Sevin, N. A., Kalsen, H. (2011). *Harput Kale Mahallesi'nde Osmanlı Yaşamı*, Ege Yayınları, İstanbul.

Sunguroğlu, İ. (1958). *Harput Yollarında*, c.1, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tek, A. T., Gökalp, Z. D. (2007). "12. Yüzyıl Bizans Dünyasında Para", *I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, ed. Ayla Ayla Ödekan, Engin Akyürek, Nevra Necipoğlu, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 178-186.

Tek, A. T., Köker, H., Sarıöz, E. (2019). "Stratonikeia 2008-2018 Yılları Kazılarında Bulunan Erken Bizans Sikkeleri", *Stratonikeia Çalışmaları 4: Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*, ed. Bilal Söğüt, Ege Yayınları, İstanbul, 175-210.

Tekin, O. (2007). "Bizans Ağırlıkları: Harput Kazısından Bir Örnek", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 168, 32-35.

Ünal, C., Bülbül, A. (2005). "Kuşadası, Kadikalesi/Anaia Kazısı, 2001-2004 Yılları Buluntusu Bizans Sikkelerinin Sayısal ve Grafik Destekli Ön Değerlendirmesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, XIV-1, 111-123.

Ünal, C., Ersoy, A. (2017). "Smyrna Kazıları 2008-2015 Yılları Arası Bizans Sikke Buluntularının İstatistiksel Grafik Destekli Ön Değerlendirilmesi", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II*, (ed. Burak Yolaçan), Gözde Çakar, Akın Ersoy, Ege Yayınları, İzmir, 257-265.

Yazıcı, N. (2014). *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Not 1: Makale, Mehmet Bayram'ın *2014-2017 Yılları Arasında Harput İç Kale Kazılarında Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri* adlı yüksek lisans tezinden yeni bilgiler eklenerek ve güncellenerek derlenmiştir.

Not 2: Katalogda yer alan bazı teknik kısaltmalar ve sıralama: Öy.: Ön Yüz, Ay.: Arka Yüz, bulunduğu bölge ve açma adı, m.: Metre, AE: Bakır, gr.: Gram, mm.: Milimetre, k.y.: Kalıp yönü, Ref.: Referans, no.: Numara, Env. No.: Kazı envanter numarası, Et. No.: Kazı etüt numarası.

Ekler

Ek1:Katalog

I. IUSTINUS (10 Temmuz 518-1 Ağustos 527)

Constantinopolis

Pentanummia

Öy.: Yazı silik, diademli hükümdar büstü sağa dönük.

Ay.: Merkezde Chi-Rho (Ϟ), solda silik de olsa B, sağda C.

518-527

1.ABA/Y, AE, 1.57 gr, 14 mm, k.y. 6

Ref.: DOC I, s. 45, no.: 21a.3 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-20

I. IUSTINIANUS ? (1 Ağustos 527-1 Kasım 565)

Nikomedia?

40 Nummia

Öy.: Okunmamaktadır.

Ay.: Merkezde M, sağda ve üstte haç işareti. Kesim yeri net değil.

527?

2 3.B/A-1, -2.00m, AE, 16.24 gr, 30 mm, k.y. 6.

Ref.: DOC I, s. 60, no.: 12?

Env. No.: HK-14/ENV-52

HERACLONAS (?) (641)

Constantinopolis

40 Nummia

Öy.: INPER CONST

Cepheden imparator büstü khlamys giyimli ve başında haçlı taç. Sağ elinde haçlı globus.

Ay.: Ortada M, altında ofis işareti, solda A/N/A yazıları, sağda II/I rakamı vardır (Kontrmaklı).

(641)

3 1.B./Y, AE, 5.10 gr, 20/22 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC II/2, s. 396, no.: 5a?

Et No.: HK-17/ET-41

ANONİM FOLLİS'LER (970-1092)

A2 Grubu

(976? / 1030-35)

Öy.: +CmmA NOVHA.

Tunik ve himation giyimli ve uzun saçlı Hz. İsa büstü cepheden. Başındaki haç nimbusun yatay ve dikey kollarında varyasyonlara göre farklı bezemeler vardır. Sağ elini takdis pozisyonunda, sol eliyle de Kutsal Kitap (İncil) tutmakta. Kitap üzerinde varyasyonlara göre değişiklik gösteren süslemeler bulunmaktadır. Sağ ve sol boşluklarda IC-XC.

Ay.: 4 satırlık yazı: İHSYS / XRISTYS / BASILEY / BASILE. Yazının altında ve üstünde varyasyonlara göre farklılaşan süslemeler mevcuttur.

Varyasyon 24

4 1.B./D-4 (Sondaj), 1432.45 m, AE, 8.72 gr, 27/28 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 659, no.: A2.24.1 vd.

Env. No.: HK-17/ENV-103

Varyasyon 32

5 1.B./Y., AE, 9. 12 gr, 27/29 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 663, no: A2.32. 1. vd.

Et. No.: HK-14/ET-141

Varyasyon 40?

6 2.B./E-12/E-13/(M-1, Sondaj), 1427.80 m, AE, 14.32 gr, 33/34 mm, k.y.: 6.

Ref.: DOC III/2, s. 666, no.: A2.40.1 vd.

Env. No.: HK-17/ENV-128

Varyasyon 40a

7 GSD-27, -5.90 m, AE, 11.57 gr, 29/30 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 667, no.: A2.40a.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-9

Varyasyon 47

8 1.B./Y, AE, 9.66 gr, 28/31 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 671, no.: A2.47.1 vd.

Et. No.: HK-14/ET-143

Varyasyonu Belirsiz Olanlar

9 3.B/A-1, -1.10 m, AE, 7.54 gr, 25/26 mm, k.y.: 6

Et. No.: HK-14/ET-60

10 1.B./Y, AE, 9.02 gr, 27/29 mm, k.y.: 6

Et. No.: HK-14/ET-142

11 GSD-22, -90 cm, AE, 8.21 gr, 29/30 mm, k.y.: 6

Env. No.: HK-17/REST/ENV-3

12 BSD-8, -80 cm, AE, 8.47 gr, 27/28 gr, k.y.: 6

Env. No.: HK-17/REST/ENV-16

13 BSD-14, -45 cm, AE, 8.34 gr, 29/30 mm, k.y.: 6

Env. No.: HK-17/REST/ENV-19

14 BSD-12 önü, -8.00 m, AE, 3.55 gr, 18/31 mm, k.y.: 6

Et. No.: HK-17/REST/ET-74

B Grubu (1030-35/1042?)

Öy.: +CmmA NOVHA.

Cepheden betimli Hz. İsa büstü sakallı haç nimbuslu. Haçın her bir kolunda " " motifi. Haçın kollarındaki boşluklarda birer adet nokta. Tunik ve himation giyimli olup sağ eli takdis pozisyonunda, sol eliyle de Kutsal Kitap (İncil) tutmakta. Kitap kapağında nokta bezemeler. Sağ ve sol boşluklarda IC-XC.

Ay.: İki basamaklı kaide üzerindeki haçın yatay-dikey kollarının ucunda birer nokta bezeme. Haçın kolları arasında üstte; IS-XS, altta; bASILE / bAS-ILC.

15 1.B./Y, AE, 3.05 gr, 15/29 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 676, no.: B.1 vd.

Et. No.: HK-14/ET-188

16 5.B./F-1/F-2, -1.68 m, AE, 3.82 gr, 17/24 mm, k.y.: 5

Ref.: DOC III/2, s. 676, no.: B.1 vd.

Env. No.: HK-15/ENV-39

17 GSD-18, -6.00 m, AE, 5.06 gr, 13/28 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 676, no.: B.1 vd.

Et. No.: HK-17/REST/ET-12

18 BSD-7, -2.20 m, AE, 10.29 gr, 30/31 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 676, no.: B.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV/15

C Grubu (1042?-1050)

Öy.: +CmmA NOVHA.

Cepheden İsa Antiphonetes dizlerine kadar betimli. Sakallı ve haç nimbuslu olup haçın her bir kolunda tek nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli. Sağ elini takdis pozisyonunda yukarı kaldırmış sol eli ile Kutsal Kitap (İncil) tutmakta. Kapağın üzerinde bordür içinde nokta bezeme. Sağ ve sol boşluklarda IC ve XC.

Ay.: Mücevher taşları ile süslü bir haç. Haçın kolları ucunda birer nokta, kolları arasında IC-XC / NI-KA.

19 GSD-12, -4.60 m, AE, 5.14 gr, 30/31 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 681, no.: C.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-2

D Grubu (1050-1060)

Öy.: Yazı yok. Cepheden betimlenmiş sakallı Hz. İsa kare arkalıktaki taht üzerinde oturmakta. Haç nimbuslu, haçın her bir kolunda birer nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli, sağ eli takdis pozisyonunda göğsünde. Sol eli dizindeki kitapta. Kitabın üzerinde nokta bezeme.

Ay.: 3 satır yazı: IS XS / BASILE / BASILE yazmaktadır. Yazının üstünde; _+_ , altında da _Ϸ_ .

20 GSD-24, -19.10 m, AE, 6.77 gr, 28/29 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 685, no.: D.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-4

D ya da E Grubu (1050-1060/1060)

Öy.: Silik.

Ay.: 3 satır yazı: IS XS / BASILE / BASILE yazmaktadır. Yazının üstünde; _+_ , altında da _Ϸ_ .

21 1.B./B-2, -1.60 m, AE, 6.43 gr, 27/28 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 685, no.: D.1 vd; DOC III/2, s. 688, no.: E.1 vd.

Et. No.: HK-14/ET-17

I Grubu (1075-1080)

Öy.: Cepheden betimli Hz. İsa büstü sakallı haç nimbuslu. Haçın her bir kolunda nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli olup sağ eli göğsünde pelerinin kenarından tutmuş, takdis pozisyonunda. Sol elinde Kutsal Kitap (İncil) tutmakta. Kitap kapağında nokta bezemeler var. Sağ ve sol boşluklarda IC-XC.

Ay.: Yazı yok. Latin Haçı'nın her bir ucunda iki küçük nokta arasında bir büyük nokta. Ortada çapraz konulmuş küçük haç, aşağıda haçın alt kolunun iki yanında birer nokta ve bitkisel bezeme. Yukarıda sağ ve sol boşluklarda birer hilal.

22 1.B./B-1, -1.10 m, AE, 6.50 gr, 20/21 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 696, no.: I.1 vd.

Et. No.: HK-14/ET-57

23 1.B./B-1, -1.30 m, AE, 2.19 gr, 20/23 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 696, no.: I.1 vd.

Et. No.: HK-14/ET-64

X. CONSTANTİNOS (DUKAS) (25 Aralık 1059-21 Mayıs 1067)

Constantinopolis

Follis

Tip 1

Öy.: +ЄmmA NOVHA.

Haç nimbuslu Hz. İsa kare souppedion üstünde ayakta durmakta. Nimbusun kollarında nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli. Sol eliyle pelerini tutmakta. Sağ elinde de Kutsal Kitap (İncil). Sağ ve sol boşluklarda IC-XC.

Ay.: +KωNTAK, sağda, solda ise EVAKAVTO. Solda Eudokia ayakta cepheden, pendilialı taç giymiş loroslu; sağda Konstantinos ayakta cepheden, pendilialı taç giymiş, loroslu, aralarında labarum tutmaktadırlar. Ortasında haç bulunmaktadır. Üç basamaklı kaide üzerinde labarum. Eller göğüste.

1059-1067

24 3.B./A-1, -1.30 m, AE, 25/26 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 774, no.: 8.1 vd.

Env. No.: HK-14/ENV-46

25 1.B.D-5/D-6 O.M.1, 1439.44 m, 6.23 gr, 27/28 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 774, no.: 8.1 vd.

Env. No.: HK-17/ENV-114

26 GSD-26, -10.40 m, AE, 9.60 gr, 30/32 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 774, no.: 8.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-7

27 GSD-28, 13.80 m, AE, 8.02 gr, 29/30 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 774, no.: 8.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-12

28 BSD-12, -9.00 m, AE, 7.99 gr, 26/28 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2, s. 774, no.: 8.1 vd.

Env. No.: HK-17/REST/ENV-17

IV. ROMANOS DIOGENES (1 Ocak 1068-Eylül 1071)

Constantinopolis

Follis

Öy.: Yazı yok. Cepheden içi noktalı haç nimbuslu Hz. İsa betimi. Sol boşlukta sağ ve sol boşlukta NI-KA ve IC-XC.

Ay.: Merkezde gövdesine küçük çapraz bir haç yerleştirilmiş büyük haç. Onun kolları arasında, sol üstte 'C', sağ üst- te 'R', sol altta 'P', sağ altta ise 'Δ'. Haçın her bir kolunda biri büyük ikisi küçük nokta.

1068-1071

29 GSD-26, -6.15 m, AE, 5.08 gr, 26/27 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC III/2 s. 796, no.: 8.1 vd.

Et. No.: HK-17/REST/ET-28

I. ALEKSİOS KOMNENOS (4 Nisan 1081-15 Ağustos 1118)

Thessalonika

Follis

Tip B

Öy.: Merkezde yer alan haçın yatay ve dikey kollarında birer nokta bezeme. Haçın üst kollarında IC-XC, alt kollarında ise NI-KA.

Ay.: 4 satırlık yazı: + CEPCVh / CPTCIBA / CIACIAA / CXIW

1081-1087?

30 1.B./D-4 (Sondaj), 1432.85 m, AE, 4.75 gr, 27/28 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC IV/1, s. 214, no.: 19.1

Env. No.: HK-17/ENV-102

31 BSD-3, -2.45 m, AE, 4.11 gr, 23/24 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC IV/1, s. 214, no.: 19.1

Et. No.: HK-17/REST/ET-70

Öy.: Cepheden imparator portresi, başında imparatorluk tacı, sağ elinde uzun haç, sol elinde globus.

Ay.: Merkezde uçları noktalı haç, haçın üst ve alt boşluklarında net olmayan harfler ve haçın gövdesine çapraz oturtulmuş minik haç.

1092-1093?

32 5.B./F-2, -1.10 m, AE, 4.10 gr, 23/24 mm, k.y.: 6

Ref.: DOC IV/1, s. 237, no.: 40a.4 vd.

Env. No.: HK-15/ENV-37

EDESSA (URFA) HAÇLI KONTLUĞU? (1098-1144)

I. Baudouin (1098-1100) ya da II. Baudouin (1100-1104)

Tip 1

Öy.: Merkezde tunik ve himation giyimli, haç nimbuslu Hz. İsa büstü. Haçın her kolunda birer nokta bezeme. Sağ eli takdis pozisyonunda, sol elinde Kutsal Kitap (İncil) tutmakta. Sağ ve sol boşluklarda IC-XC

Ay.: Ortada bir haç ve bu haçın merkezinde de küçük çapraz haç. Haçın yata ve dikey kollarında birer nokta bezeme. Boşluklarda "B Δ N".

(?)

33 1.B./B-2, -1.50 m, AE, 7.42 gr, 25/26 mm, k.y.: 6

Ref.: Schlumberger, s. 20, lev.: I, no.: 5; Saulcy, s. 39, lev.: 5, no.: 9;

Et. No.: HK-14/ET-1

34 3.B./A-2, -1.20 m, 6.74 gr, 24/25 mm, k.y.: 6

Ref.: Schlumberger, s. 20, lev.: 1, no.: 5; Saulcy, s. 39, lev.: 5, no.: 9;

Env. No.: HK-14/ENV-34

II. Baudouin (1100-1104)

Öy.: Haç nimbuslu Hz. İsa büstü.

Ay.: Merkezde bir haç ve onun alt kısmında bitkisel bezeme.

35 GSD-12, -3.90 m, 1.27 gr, 14/17 mm, k.y.: 6

Ref.: Schlumberger, s. 22, lev.: I, no.: 15

Et. No.: HK-17/REST/ET-9

ANTAKYA HAÇLI PRENSLİĞİ (1098-1268)

Tancred? (1100-1103/1105-1112)

Öy.: Başı haç nimbuslu Hz. İsa (?) betimi. Yazılar silik.

Ay.: Merkezdeki haçın alt kollarında NI-KA. Haçın üst kollarındaki yazılar silik.

(?)

36 1.B./Y, AE, 3.36 gr, 24/26 mm, k.y.: 6

Et. No.: HK-14/ET-156

Öy.: İsa Antiphonetes cepheden dizlerine kadar. Ayırtılar net değil.

Ay.: Merkezdeki haçın sağ üstünde XC. Diğer yazılar silik.

(?)

37 1.B./Y, AE, 2.56 gr, 16/21 mm, k.y.: 6

Et. No.: HK-17/ET-40

Öy.: Yazı yok. Arkalıklı sandalyede oturmuş cepheden haç nimbuslu Hz. İsa tasviri. Haçın her bir kolunda birer nokta bezeme. Tunik ve himation giyimli. Sol elinde Kutsal Kitap? (İncil).

Ay.: Mücevher taşları ile süslü bir haç. Haçın her bir kolunda nokta bezeme. Haçın üst kollarında IC-XC. Alt kısımdaki yazılar silik.

(?)

38 1.B./B-2, -1.50 m, AE, 4.12 gr, 23/25 mm, k.y.: 6

Et. No.: HK-14/ET-58

Ek 2: Levha I

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Ek 3: Levha II

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

Ek 4: Levha III

Ek 5: Levha IV

37

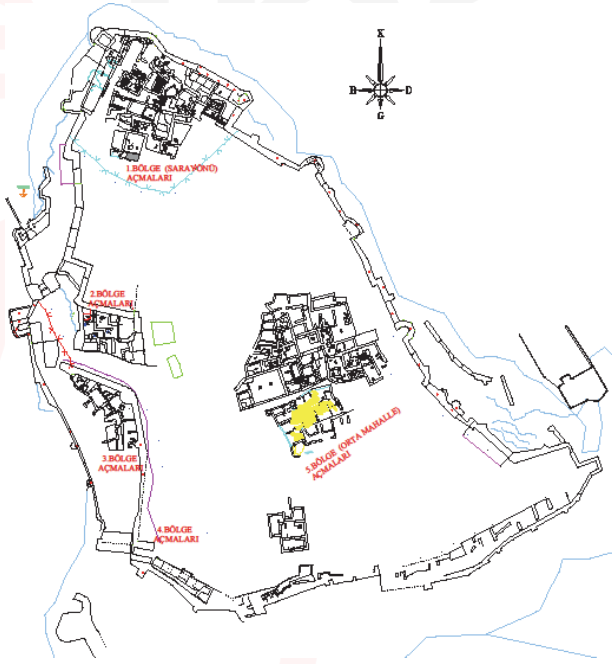
38

Ek 6:

Fotoğraf 1. Harput Kalesi Hava Fotoğrafı (Harput İç Kale Kazı Başkanlığı Arşivi).

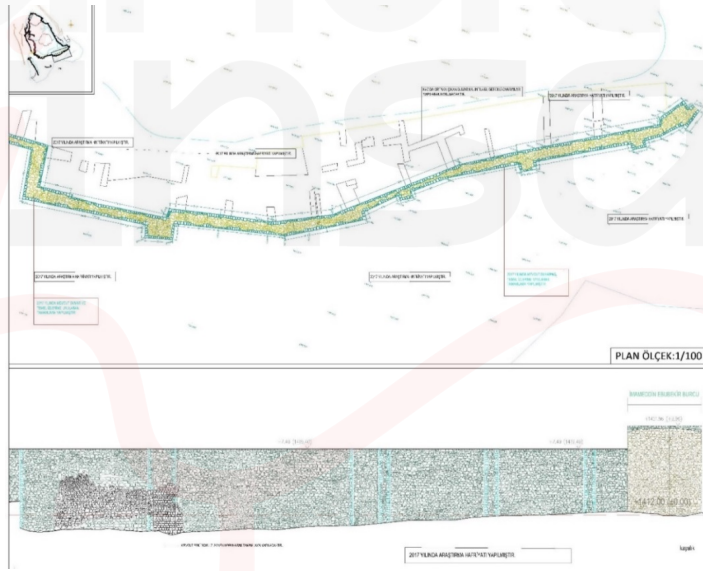
Çizim 1. Harput İç Kale'de Kazısı Yapılan Alanlar (Harput İç Kale Kazı Başkanlığı Arşivi).

Fotoğraf 2. Batı Sur Duvarı Kazılarında Görünüm (Harput İç Kale Kazı Başkanlığı Arşivi).

Fotoğraf 3. Doğu Sur Duvarı Kazılarında Görünüm (Harput İç Kale Kazı Başkanlığı Arşivi).

Çizim 2. Güney Sur Duvarı Kazı Sonrası Çizim (Harput İç Kale Kazı Başkanlığı Arşivi).